

سیر تقنینی اکوساید در نظام حقوقی فرانسه و بلژیک

به سوی مدار تطبیق و تعادل با اساسنامه رم

مهرداد روزبه، دانشجوی دکتری حقوق کیفری و جرم‌شناسی، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران

mehradroozbeh@gmail.com

نیوشا قهرمانی افشار (نویسنده مسئول)، استادیار گروه حقوق، واحد ارومیه، دانشگاه آزاد اسلامی، ارومیه، ایران

neugh.afshar@iaurmia.ac.ir

عباسعلی اکبری، استادیار گروه حقوق، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران dr.akbari@iaut.ac.ir

محمد تقی علوی، استاد گروه حقوق، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران alavi@tabrizu.ac.ir

چکیده

جرم انگاری به خودی خود با محدود سازی حقوق بشر و سلب و نقض آن در ارتباط است از این رو دخالت در حقوق و آزادی های افراد و استفاده از قدرت برای محدود سازی آنها، نیازمند توجیه چرایی آن است. با این وجود تلاش برای جرم انگاری اکوساید مهمترین پیام این رساله است، تعریف جرم اکوساید، عناصر مادی، معنوی و اینکه اکوساید در صورت وجود آسیب انسانی یا فرهنگی در تعریف جرم چه جایگاهی دارد. دولت ها و گروه های صاحب قدرت و شرکت های قدرتمند، اصلی ترین عامل تخریب محیط زیست و ایراد ضرر و آسیب به محیط زیست هستند. لیکن به خاطر آنکه اختیار جرم انگاری در دستان دولت ها قرار دارد و قوانین مربوطه توسط دولت ها وضع و تصویب می شوند و همچنین به خاطر نفوذ و ارتباطاتی که میان گروه های قدرت و ثروت و به ویژه شرکت های چند ملیتی با دولت ها وجود دارد، عملاً امکان جرم شناختی در حوزه آسیب های زیست محیطی بسیار محدود شده است. بصورت تحلیلی و توصیفی به فرایند تهیه پیش نویس و جرم انگاری و تصویب اکوساید در کشورهای فرانسه و بلژیک خواهیم پرداخت، ما همچنین به بررسی مسئولیت شرکتهای و دولت ها و نقش آنها در جرم انگاری اکوساید؛ و نظاره گر خواهیم بود که آیا محدودیت های قانونی و اخلاقی جدید به کند کردن پیشرفت فجایع زمین که در پیش است کمک می کند یا خیر. و همچنین با جرم انگاری اکوساید، کدام ضرر دفع می شود و یا کدامین ارزش ها پاس داشته می شوند.

کلید واژه: حقوق کیفری، اکوساید، جرم شناسی سبز، جرم انگاری، دیوان کیفری بین المللی

اصطلاح «اکوساید» از دو واژه یونانی «oikos» به معنای «خانه و منزل» و واژه لاتین «caedere» به معنای «نابود کردن یا کشتن» ترکیب یافته است. بدین سان، معنای تحت‌اللفظی آن عبارت است از: «نابود کردن خانه» معنای اصطلاحی آن نیز بی‌شبهت به معنای لغوی آن نیست. اکوساید به معنای آسیب‌رسانی یا نابودی گسترده، شدید و ماندگار زیست‌بوم یا عناصر سازنده آن است، به گونه‌ای که بهره‌مندی مسالمت‌آمیز از آن را مختل سازد. با توجه به این تعریف می‌توان اکوساید را به «بوم‌زدایی»، «زیست‌بوم‌زدایی»، «زیست‌بوم‌کشی»، «بوم‌کشی»، «محیط‌زیست‌زدایی» و یا «نابودسازی محیط‌زیست» ترجمه کرد. به نظر می‌رسد معادل «بوم‌زدایی» به دلیل کوتاهی، گیرایی و رسایی آن، بر سایر موارد ارجحیت دارد. گفتنی است در برخی از منابع، برای ترجمه اکوساید از معادل «بوم‌کشی» استفاده شده است.^۱ در نتیجه از نظر لغوی اکوساید به معنای تخریب خانه، زیست‌گاه یا اکوسیستم است. جنایت علیه محیط زیست یا اکوساید به هر نوع خسارت‌رسانی و تخریب گسترده‌ی چشم‌اندازهای طبیعی و ایجاد اختلال یا نابودی اکوسیستم‌های یک منطقه گفته می‌شود؛ به گونه‌ای که ادامه‌ی زیست‌گونه‌های موجود در آن اکوسیستم‌ها به مخاطره بیفتند. به عبارت دیگر، کشتن یک آهو یا قطع کردن یک درخت به تنهایی اکوساید تلقی نمی‌شود، اما کشتن تعداد زیادی آهو و یا قطع کردن تعداد زیادی درخت می‌تواند به اکوساید منجر شود. اکوساید امروزه هنوز در حقوق کیفری بین‌الملل جرم‌انگاری نشده است، اگرچه منبع آن در حقوق بین‌الملل است و قبلاً در قوانین جزایی ملی ۱۰ کشور وارد شده است. اکوساید برای اولین بار در دهه ۱۹۷۰ در طول جنگ ویتنام، توسط پروفیسور زیست‌شناسی آرتور دبلیو گالستون مطرح شد، از آن زمان، بسیاری از سازمان‌های جامعه مدنی و حقوق‌دانان از جرم‌انگاری اکوساید در حقوق بین‌الملل حمایت کرده‌اند.^۲

چرایی و ضرورت جرم‌شناختی اکوساید، جرم‌انگاری یک عمل، تنها هنگامی مجاز است که امکان استفاده از راه حل‌ها و ضمانت‌اجراهای دیگر از قبیل ضمانت‌اجراهای مدنی یا اداری یا سیاسی فراهم نباشد^۳ و جرم‌انگاری آخرین راه حل و چاره‌نهایی کار باشد. به تعبیر دیگر، قلمرو جرم‌انگاری باید محدود به مواردی باشد که منافع حیاتی و اساسی شهروندان و جامعه لطمه دیده است و راه دیگری جز حمایت کیفری از آن وجود نداشته باشد. تعدادی از مطالعات نشان داده‌اند که اکوساید می‌تواند یک نمونه

^۱ غلامرضا قلی‌پور، نسرین مهرا، «جنایت اکوساید؛ حال و آینده»، فصلنامه پژوهش حقوق کیفری ۳۰ (۱۳۹۹)، ۱۳.

^۲ اسمعیل رحیمی نژاد، رویکردهای نوین در جرم‌شناسی انتقادی و سیاست جنایی، (تهران، انتشارات مجد بازچاپ ۱۴۰۰) ۲۹

^۳ احمد نصر اصفهانی، لیلا رئیسی، علیرضا آرش پور، «جرم‌انگاری بین‌المللی زیست‌بوم‌زدایی»، دو فصلنامه آموزه‌های حقوق کیفری، ۱۹ (۱۳۹۹)،

از روش های نسل کشی باشد، تخریب محیط زیست منجر به سخت تر شدن شرایط زندگی می شود که اساساً موجودیت فرهنگی و یا فیزیکی یک گروه اجتماعی را تهدید می کند. به لحاظ جرم شناختی اکوساید باید مشابه جنایات نسل کشی و یا جنایات علیه بشریت تبیین شود. و همچنین عناوین خاصی از چهار جنایت موجود در اساسنامه رم باید در جرم اکوساید مورد استفاده قرار گیرند، همچنین متنی را از قوانین حقوق بشر موجود قرض بگیریم، از سویی اکوساید باید از کانون انسان محوری جرایم فعلی دور شود و الزاماً مستقیماً بر آسیب به محیط زیست متمرکز شود. تمرکز اکوساید باید بوم محور باشد، نه انسان محور. با این حال آسیب های انسانی یا فرهنگی همچنان می تواند نقش فرعی ایفا کند، در حالی که الزام اصلی این عمل نیست.^۴

با این وجود از چالش های جرم شناختی اکوساید، فرایند جرم انگاری آن است چرا که در اختیار دولت ها قرار دارد و دولت ها از این فرآیند معمولاً به عنوان ابزاری جهت تامین منافع و پیگیری سیاست های مدنظر خود استفاده می کنند، این امر باعث شده تا جرم انگاری در حوزه آسیب های زیست محیطی آن گونه که لازم و بایسته است اتفاق نیفتد. دولت ها و گروه های صاحب قدرت و شرکت های قدرتمند، اصلی ترین عامل تخریب محیط زیست و ایراد ضرر و آسیب به محیط زیست هستند.^۵ لیکن به خاطر آنکه اختیار جرم انگاری در دستان دولت ها قرار دارد و قوانین مربوطه توسط دولت ها وضع و تصویب می شوند و همچنین به خاطر نفوذ و ارتباطاتی که میان گروه های قدرت و ثروت و به ویژه شرکت های چند ملیتی با دولت ها وجود دارد، عملاً امکان جرم شناختی در حوزه آسیب های زیست محیطی بسیار محدود شده است.^۶

در حقوق کیفری همواره یک سلسله ارزش ها و منافع اساسی مورد حمایت هستند که جرم انگاری برای حمایت و صیانت از آنها صورت می گیرد، مثلاً در جرم قتل، ارزش مورد حمایت، حیات انسان است یا در جرم سرقت، منفعت مورد حمایت، حق مالکیت و لوازم آن است.^۷ در جرایم زیست محیطی و به ویژه در اکوساید هم مجموعه ای از ارزش ها و منافع اساسی مورد توجه هستند که جرم انگاری برای حمایت از آنها صورت می گیرد.^۸ در حال حاضر، حقوق کیفری بین المللی، تعقیب اشخاص حقیقی یا حقوقی را برای

^۴ حمیدرضا دانش ناری، مترجم، جرایم زیست محیطی فراملی: به سوی جرم شناسی جهان بوم، (تهران، نشر میزان، ۱۳۹۵)، ۵۶

^۵ اصفهانی، «جرم انگاری بین المللی زیست بوم زدایی»، ۱۶.

^۶ حمیدرضا گرجی فرد، جرم شناسی سبز، (تهران، نشر میزان، ۱۳۹۵) ۳۲

^۷ لیندا حجار لیب، حقوق بشر و محیط زیست: دورنمای فلسفی، نظری و حقوقی، ترجمه رضا امینی، (تهران، انتشارات سمت ۱۳۹۶) ۹۸.

^۸ حمزه حکیمی نصرآبادی، و علی حسین نجفی ابرندآبادی، «مبانی جرم انگاری اقدامات علیه محیط زیست از منظر حقوق بشر»، مجله گفتمان حقوقی

۳۴(۱۳۹۷)

جدی‌ترین جنایات علیه محیط‌زیست که در زمان صلح مرتکب شده‌اند، مجاز نمی‌داند. تنها ماده ۸ (b-iv) اساسنامه رم، در مفهوم جنایت جنگی، امکان مسئولیت عاملان آسیب زیست محیطی را شامل می‌شود. با این حال، از زمان تصویب اساسنامه، هیچ فردی بر اساس این ماده تحت پیگرد قانونی قرار نگرفته است. بنابراین لازم است چارچوب هنجاری موجود را به منظور حفظ یک اکوسیستم زمینی قابل سکونت تطبیق دهیم.^۹

همچنانکه هر یک از کشورها قوانین و مقررات خاص خود را برای جلوگیری از آسیب‌های زیست محیطی دارند^{۱۰}، و تا زمانی که به یک قانون جهانی وضع نشود، تخریب جمعی محیط‌زیست ادامه خواهد داشت. این قواعد و قانونمند گرای، بی دلیل نیست که اغلب از فرآیندهای بین‌المللی ناشی می‌شود، مانند توافق نامه پاریس در مورد تغییرات آب و هوا، که در آن کشورها اهداف کاهش انتشار خود را تعیین می‌کنند. با افزودن جنایت اکوساید به اساسنامه دادگاه کیفری بین‌المللی رم، عاملان تخریب محیط زیست به طور ناگهانی در معرض دستگیری، پیگرد قانونی و حبس قرار خواهند گرفت. به نظر نگارنده و با به رسمیت شناختن پنجمین جنایت علیه صلح و امنیت بشر، یعنی جنایت اکوساید، باید دامنه جدی‌ترین جنایات بین‌المللی را گسترش داد. با از بین بردن اکوسیستم‌هایی که به آنها وابسته هستیم، پایه‌های تمدن خود را از بین می‌بریم و شرایط زندگی همه نسل‌های آینده را به رهن می‌گذاریم. اکوساید کمتر از جنایات جنگی، جنایات علیه بشریت، جنایات نسل‌کشی یا تجاوز نیست. علاوه بر اینکه موضوع اصلی عدالت اجتماعی و زیست محیطی جهانی است، در پیش‌نویس سال ۱۹۹۶ اساسنامه ICC، مقرراتی در مورد اکوساید گنجانده شده بود اما به درخواست بریتانیا، فرانسه و هلند از متن اساسنامه حذف شد. بنابراین با تحولاتی جهانی و رخدادهای بوجود آمده با اصلاح اساسنامه دادگاه کیفری بین‌المللی ICC در کنار سایر جنایات بین‌المللی مانند جنایات جنگی، جنایات علیه بشریت و نسل‌کشی؛ می‌توان «اکوساید» را به عنوان پنجمین جنایت بالقوه تحت اساسنامه رم ICC. لحاظ کرد.

^۹ ایلاس بانتکاس و میلوناک، امانولا، ویراستاران، ترجمه گروهی از پژوهشگران علوم جنایی، به کوشش حمیدرضا نیکوکار، رویکردهای جرم‌شناختی به حقوق بین‌المللی کیفری (تهران: نشر میزان ۱۳۹۸) ۵۶.

^{۱۰} جنایت علیه محیط زیست «اکوساید» در قوانین جزایی ملی کشور های گرجستان (۱۹۹۹)، ارمنستان (۲۰۰۳)، اوکراین (۲۰۰۱)، بلاروس (۱۹۹۹)، قزاقستان (۱۹۹۷)، قرقیزستان (۱۹۹۷)، مولداوی (۲۰۰۲)، روسیه (۱۹۹۶)، تاجیکستان (۱۹۹۸) و ویتنام (۱۹۹۰) گنجانده شده و برای آن مجازات تعیین شده است.

whereas ecocide offenses are now and already enshrined in national penal codes in Georgia (1999), Armenia (2003), Ukraine, Belarus (1999), Kazakhstan (1997), Kyrgyzsta, (1997) Moldova (2002), Russia (1996), Tajikistan (1998) and Vietnam;(1990)

۱- بررسی جرم شناختی و حقوقی اکوساید از آغاز تا فرجام

اصطلاح «اکوساید» در زبان یونانی οἶκος به معنای «خانه» یا «زیستگاه» و در لاتین *eccidere* به معنای «از بین بردن» گرفته شده است. بنابراین، *ecocide* در لغت به معنای «از بین بردن زیستگاه یا بوم کشی» است. فرهنگ لغت Larousse این اصطلاح را به عنوان «تخریب کامل یک محیط طبیعی» تعریف می کند.

این مفهوم از دهه ۱۹۷۰ توسط آرتور گالستون^{۱۱}، گیاه شناس آمریکایی، هم در حوزه های سیاست بین المللی مانند کنفرانس سازمان ملل متحد در مورد محیط زیست انسانی در استکهلم در سال ۱۹۷۲ و هم در دکتترین. مورد استفاده قرار گرفت^{۱۲}، همانطور که در پیشنهاد کنوانسیون بین المللی در مورد جرم اکوساید، پیش نویس ریچارد فالک^{۱۳}، استاد آمریکایی حقوق بین الملل مشهود است. در دهه ۱۹۷۰ در طول جنگ ویتنام، پروفیسور زیست شناسی آرتور دلبیو گالستون، زمانی که او در اعتراض به استفاده ارتش ایالات متحده از علف کش و ماده شیمیایی برای از بین بردن پوشش شاخ و برگ و محصولات نیروهای دشمن استفاده می کردند مطرح کرده بود. بسیاری از سازمان های جامعه مدنی و حقوقدانان از جرم انگاری اکوساید در حقوق بین الملل حمایت کرده اند.^{۱۴} آرتور گالستون^{۱۵} از اصطلاح اکوساید، هم در حوزه های

^{۱۱} Zierler D، «اختراع Ecocide»، آتن، ایالات متحده، انتشارات دانشگاه جورجیا، ۲۰۱۱.

<https://lapenseeecologique.com/ecocide-point-de-vue-2>

^{۱۲} Drumbl M. A، «جنگ علیه جهان: نیاز به حرکت از جنایات جنگی به جنایات زیست محیطی» مجله حقوق بین الملل فوردهام، ۱۹۹۸، جلد ۲۲، ص. ۱۲۲؛ فالک، آر. «جنگ محیطی و اکوکشید: حقایق، ارزیابی، و پیشنهادات»، بولتن پیشنهادات صلح، ۱۹۷۳، جلد ۴، شماره ۱، صص ۸۰-۹۶؛ <https://www.jstor.org/stable/44480206>؛ هیگینز پی.، ریشه کن کردن اکوساید، لندن، ناشران شپرد-والوین، ۲۰۱۰؛ Maljean Dubois S، «اکوساید، از جنگ ویتنام تا به خطر افتادن کره زمین»، R.B.D.I.، 2015، ص. ۲۰۱۵؛ Neyret L، *Des écocrimes à l'écocide*، Bruxelles, Bruylant, 2015؛ «از جنایات زیست محیطی تا اکوساید. حفاظت از محیط زیست از طریق قوانین کیفری، گزارش های C-EENRG، 2-2017، می ۲۰۱۷.

^{۱۳} فالک، آر. «جنگ محیطی و اکوساید: حقایق، ارزیابی، و پیشنهادات»، بولتن پیشنهادات صلح، ۱۹۷۳، جلد ۴، شماره ۱، صص ۸۰-۹۶. <https://www.jstor.org/stable/44480206>

^{۱۴} باقر شاملو، غلامرضا قلی پور، «میراث حقوقی گالستون: بازخوانی فرایند تولد مفهوم اکوساید»، پژوهشنامه حقوق کیفری ۱۳ (۱۴۰۱)، ۱۴

^{۱۵} Zierler D، «اختراع Ecocide»، آتن، ایالات متحده، انتشارات دانشگاه جورجیا، ۲۰۱۱.

<https://lapenseeecologique.com/ecocide-point-de-vue-2>

سیاست بین‌المللی مانند کنفرانس سازمان ملل متحد در مورد محیط زیست انسانی در استکهلم در سال ۱۹۷۲ و هم در نظریات دکترین استفاده کرده بود.^{۱۶}

از پاپ گرفته^{۱۷} تا گرتا تونبرگ^{۱۸}، درخواست‌های فزاینده‌ای برای به رسمیت شناختن جرم «اکوساید» در حقوق کیفری بین‌المللی وجود دارد؛ اما آیا چنین قانونی می‌تواند کارساز باشد؟ وانواتو^{۱۹} یک ایالت جزیره‌ای کوچک در جنوب اقیانوس آرام است، کشوری که به شدت به دلیل بالا آمدن سطح دریا تهدید می‌شود. تغییر اقلیم یک بحران قریب‌الوقوع و وجودی در کشور است، با این حال اقداماتی که باعث افزایش دما شده است مانند سوزاندن سوخت‌های فسیلی، تقریباً به طور کامل در جاهای دیگر، برای خدمت به سایر کشورها، به برکت دولت‌های ایالتی انجام شده است.^{۲۰}

ایالت‌های جزیره‌ای کوچک مانند وانواتو مدت‌هاست تلاش کرده‌اند که کشورهای قدرتمند بزرگ را متقاعد کنند تا داوطلبانه انتشار گازهای گلخانه‌ای خود را کاهش دهند، اما تغییرات کند بوده است در دسامبر سال ۲۰۱۹، سفیر کشور جزیره‌ای وانواتو در اتحادیه اروپا، طی نشستی در دیوان بین‌المللی کیفری (ICC) پیشنهاد داد که اکوساید به عنوان جنایت بین‌المللی پنجم در اساسنامه دیوان گنجانده شود. بنابراین جان لیخت سفیر آمریکا پیشنهاد کرد که ممکن است زمان تغییر قانون فرا رسیده باشد. او گفت که اصلاحیه‌ای در یک معاهده موسوم به اساسنامه رم، که دادگاه کیفری بین‌المللی را تأسیس کرد، می‌تواند اعمالی را که به منزله بوم‌کشی هستند جرم‌انگاری کند و گفت: «این ایده رادیکال مستحق بحث جدی است».

اکوساید که در لغت به معنای «کشتن محیط زیست» است، ایده‌ای است که هم بسیار رادیکال به نظر می‌رسد و هم به ادعای مبارزان، ایده‌ای معقول است. این تئوری این است که هیچ‌کس نباید برای تخریب جهان طبیعی بدون مجازات بماند. مبارزان بر این باورند که این جنایت باید تحت صلاحیت دادگاه کیفری

---

^{۱۶} Drumbl M. A. «جنگ علیه جهان: نیاز به حرکت از جنایات جنگی به جنایات زیست‌محیطی» مجله حقوق بین‌الملل فوردهام، ۱۹۹۸، جلد ۲۲، ص. ۱۲۲؛ فالک، آر. «جنگ محیطی و اکوساید: حقایق، ارزیابی، و پیشنهادات»، بولتن پیشنهادات صلح، ۱۹۷۳، جلد ۴، شماره ۱، صص ۸۰-۹۶؛ <https://www.jstor.org/stable/44480206>؛ هیگینز پی.، ریشه کن کردن اکوساید، لندن، ناشران شپرد-والوین، ۲۰۱۰؛ Maljean-Dubois S. «اکوساید، از جنگ ویتنام تا به خطر افتادن کره زمین»، R.B.D.I.، 2015، ص. ۲۰۱۵. Neyret L. *Des écocrimes à l'écocide*. Bruxelles, Bruylant, 2015؛ «از جنایات زیست‌محیطی تا اکوساید. حفاظت از محیط زیست از طریق قوانین کیفری، گزارش‌های C-EENRG، 2-2017، می ۲۰۱۷».

^{۱۷} او همچنین پیشنهاد کرده است که آن را به عنوان یک گناه در کتاب تعالیم کلیسای کاتولیک، متنی مرجع برای آموزش آموزه ایمان، برشمرد.

^{۱۸} Greta Thunberg _ فعال محیط زیست سوئدی است که به خاطر فعالیت برای آگاه‌سازی جهانی در مورد خطرات ناشی از تغییرات اقلیمی، و با سؤال از سیاستمداران برای پاسخگویی به عدم اقدام خود در مورد بحران آب و هوا، مشهور است.

^{۱۹} Republic of Vanuatu **جمهوری وانواتو** کشوری جزیره‌ای و کوچک می‌باشد که در جنوب اقیانوس آرام واقع شده است. این کشور از تاریخ ۱۵ سپتامبر ۱۹۸۱ در سازمان ملل متحد نیز عضو است.

^{۲۰} <https://www.bbc.com/future/article/20201105-what-is-ecocide>

بین المللی قرار گیرد که در حال حاضر می تواند چهار جنایت را تحت پیگرد قرار دهد: نسل کشی، جنایات علیه بشریت.

در حالی که دادگاه کیفری بین المللی^{۲۱} می تواند جرایم زیست محیطی^{۲۲} را تحت تعقیب قرار دهد، اما این امر تنها در چارچوب این چهار جنایت امکان پذیر است، هیچ محدودیت قانونی برای آسیب های قانونی که در زمان صلح رخ می دهد، ایجاد نمی کند. در حالی که هر یک از کشورها قوانین و مقررات خاص خود را برای جلوگیری از چنین آسیب هایی دارند، مبارزان اکوساید استدلال می کنند که تا زمانی که یک قانون جهانی وضع نشود، تخریب جمعی محیط زیست ادامه خواهد داشت.

این قواعد و قانونمند گرای، بی دلیل نیست که اغلب از فرآیندهای بین المللی ناشی می شود، مانند توافق نامه پاریس در مورد تغییرات آب و هوا، که در آن کشورها اهداف کاهش انتشار خود را تعیین می کنند. با افزودن پنجمین جنایت اکوسایدی به اساسنامه دادگاه کیفری بین المللی رم، عوامل تخریب محیط زیست به طور ناگهانی در معرض دستگیری، پیگرد قانونی و حبس قرار خواهند گرفت.

جوجو مهتا^{۲۳}، یکی از بنیانگذاران کمپین توقف زیست بوم کشی^{۲۴}، می گوید: اما به ایجاد یک تغییر فرهنگی در نحوه درک جهان از اعمال آسیب رسان به طبیعت کمک می کند. «وی معتقد است که یک قانون خوب برای اکوساید، افرادی را که آسیب قابل توجهی به محیط زیست وارد می کنند، مورد بازخواست قرار می دهد»

«اگر چیزی جرم است، آن را زیر خط قرمز اخلاقی قرار می دهیم. در حال حاضر، هنوز هم می توانید به دولت بروید و مجوز استخراج یا استخراج نفت را بگیرید، در حالی که نمی توانید فقط مجوز کشتن مردم را بگیرید، زیرا این کار جنایی است.» هنگامی که این پارامتر را در جای خود تنظیم کنید، ذهنیت فرهنگی و همچنین واقعیت قانونی را تغییر می دهید.^{۲۵}

به لحاظ وحدت و یکپارچگی همین عناصر زیست محیطی^{۲۶}، هر نوع آلودگی می تواند موازنه و تعادل میان عناصر مزبور را بر هم زند. از این رو به منظور حراست از طبیعت، به تدریج اندیشه ی وضع قواعد و مقررات جهانی شکل گرفت و از رهگذر کنفرانسها و سازمان های بین المللی یافت. با وجود این، روند

International Criminal Court (ICC)^{۲۱}
Environmental Crimes^{۲۲}
Jojo Mehta^{۲۳}
Stop Ecocide^{۲۴}

²⁵<https://www.brusselstimes.com/world-all-news/197393/climate-change-universal-jurisdiction-against-individuals-who-commit-ecocide>

^{۲۶} دیوان بین المللی دادگستری در بند ۲۹ رای مشورتی خود که در سال ۱۹۹۶ در مورد مشروعیت تهدید یا کاربرد سلاح های اتمی اعلام گردید، این امر (یکپارچگی عناصر زیست محیطی) را در مورد شناسایی قرار داد و یاد آور شد که محیط زیست، عنصری مجرد نیست، بلکه مبین قلمرو حیات، کیفیت زیست، سلامت افراد فعلی بشر و نسلهای آینده است.

توسعه ی حقوق بین الملل محیط زیست، به علت تقابل با حاکمیت دولتها همواره بطی^{۲۷} و آرام بوده است.^{۲۸}

۱-۲ صلاحیت حقوقی و قضایی جهانی علیه افرادی که مرتکب اکوساید می شوند

به نظر نگارنده و با به رسمیت شناختن پنجمین جنایت علیه صلح و امنیت بشر، یعنی جنایت اکوساید، باید دامنه جدی ترین جنایات بین المللی را گسترش داد. با از بین بردن اکوسیستم هایی که به آنها وابسته هستیم، پایه های تمدن خود را از بین می بریم و شرایط زندگی همه نسل های آینده را به رهن می گذاریم. این کمتر از جنایات جنگی، جنایات علیه بشریت، جنایات نسل کشی یا تجاوز جدی نیست. علاوه بر اینکه موضوع اصلی عدالت اجتماعی و زیست محیطی جهانی است، بنابراین با تحولاتی جهانی و رخدادهای بوجود آمده با اصلاح اساسنامه دادگاه کیفری بین المللی (ICC) در کنار سایر جنایات بین المللی مانند جنایات جنگی، جنایات علیه بشریت و نسل کشی؛ «اکوساید» رابه عنوان پنجمین جنایت بالقوه تحت اساسنامه رم ICC لحاظ کرد. ماده جدیدی برای اضافه شدن به پیکره اساسنامه پیشنهاد می شود که در آن اکوساید به شرح زیر تعریف شده است:

«از نظر این اساسنامه، «اکوساید» به معنای اعمال غیرقانونی یا عمدی است که با علم به این که احتمال اساسی آسیب شدید، گسترده یا طولانی مدت به محیط زیست ناشی از آن اعمال وجود دارد، انجام می شود.»

بر اساس این پیشنهاد، دو امر باید رعایت شود تا دادگاه شروع به تحقیق در مورد اکوساید ادعایی کند.

۱- رفتاری با علم به احتمال زیاد ضرر انجام شده باشد.

۲- این رفتار در قوانین داخلی یا بین المللی عمدی و غیرقانونی باشد. به این معنی که مرتکب با بی توجهی، بی ملاحظه به آسیبی که به وضوح در رابطه با منافع اجتماعی و اقتصادی پیش بینی شده و بیش از حد است، اقدام نماید.

دیوان بین المللی کیفری فقط بر افراد صلاحیت دارد، اما انتظار می رود که قانون پیشنهادی علیه اکوساید، تأثیر پیشگیرانه ای بر رفتار شرکت ها و دولت ها نیز داشته باشد.

^{۲۷} آهسته و یواش

^{۲۸} سید قاسم زمانی، «توسعه مسوولیت بین المللی در پرتو حقوق بین الملل محیط زیست» پژوهش های حقوقی، (۱۳۸۱) ۹.

در میان حداقل الزامات فعلی که باید در قوانین کیفری ملی اجرا شود، اشخاص حقوقی می توانند در قبال جرائمی که به نفع خود مرتکب شده اند، مسئول شناخته شوند. این مسئولیت می تواند جنبه کیفری یا ماهیت دیگری داشته باشد.

آیا این یک نقطه ضعف در پیشنهاد قانون برای مبارزه با اکوساید است که فقط افراد را هدف قرار می دهد نه شرکت ها؟ آیا جایگزین واقع بینانه ای برای ICC برای قوانین بین المللی علیه اکوساید وجود دارد؟

تصمیمات شرکت ها در نهایت توسط افراد گرفته می شود. اغلب این تصمیم گیرندگان می توانند پشت «نقاب شرکت های بزرگ» پنهان شوند؛ و شرکت جریمه شوند و تصمیم گیرندگان مشمول کیفر نمی شوند^{۲۹} در نهایت نمی توان یک شرکت را زندانی کرد.

۱-۳ تفسیر یا تعریف جرم یا جنایت بین المللی اکوساید بر پایه اساسنامه رم

«جرم اکوساید»^{۳۰}: اعمال غیرقانونی یا خودسرانه انجام شده با آگاهی از احتمال واقعی که چنین اعمالی باعث آسیب جدی به محیط زیست می شود که گسترده یا طولانی مدت است.^{۳۱}

در حال حاضر چهار جنایت (نسل زدایی، جنایات علیه بشریت، جنایات جنگی و جنایت تجاوز) به عنوان جنایات علیه صلح قابل پیگرد در این دیوان هستند. جالب اینجاست که در پیش نویس سال ۱۹۹۶ اساسنامه ICC، مقرراتی در مورد اکوساید گنجانده شده بود اما به درخواست بریتانیا، فرانسه و هلند از متن اساسنامه حذف شد.

با به رسمیت شناختن پنجمین جنایت علیه صلح و امنیت بشر، یعنی جنایت اکوساید، باید دامنه جدی ترین جنایات بین المللی را گسترش داد. با از بین بردن اکوسیستم هایی که به آنها وابسته هستیم، پایه های تمدن خود را از بین می بریم و شرایط زندگی همه نسل های آینده را به رهن می گذاریم. این کمتر از جنایات جنگی، جنایات علیه بشریت، جنایات نسل کشی یا تجاوز نیست. علاوه بر اینکه موضوع اصلی عدالت اجتماعی و زیست محیطی جهانی است، آیا در نهایت بقای نوع بشر در خطر نیست؟^{۳۲}

۱-۴ جنایت جنگی «محیط زیستی» تحت اساسنامه رم دیوان بین المللی کیفری

^{۲۹} زمانی که ممکن است آزادی شخصی و سوابق کیفری یک تصمیم گیرنده برای تصمیم هایی که می گیرد در خطر باشد، عمیقاً بر زندگی و چشم انداز آن فرد تأثیر بگذارد و همچنین به اعتبار شرکت آسیب جدی وارد کند.

^{۳۰} اکوساید می تواند در کنار نسل کشی، جنایات علیه بشریت، جنایات جنگی و جنایت تجاوز در اساسنامه دادگاه کیفری بین المللی رم قرار گیرد.

^{۳۱} تعریف شده توسط بنیاد Stop Ecocide _ <https://www.stop-ecocide.fr/definition-legale>

^{۳۲} ناصر رهبر فرش پیرا، حسن موثقی، «تاسیس دیوان بین المللی محیط زیست از منظر حقوق بین الملل و فقه»، فصلنامه فقه و مبانی حقوق اسلامی،

مسئولیت بین المللی را می توان تکلیفی دانست که بر اساس حقوق بین الملل به یکی از تابعان آن نظام تحمیل می شود تا خسارات ناشی از نقض قواعد حقوق بین الملل را جبران کند بروز برخی تحولات، اینک مسئولیت بین المللی صرفاً مبتنی بر نقض قاعده ی حقوق بین الملل و یا منوط به وارد آمدن خسارت در معنای محدود آن نیست و به جبران خسارت نیز محدود نمی شود. حمایت از محیط زیست تا بدان میزان مهم و ضروری است که قالب مسئولیت بین المللی سستی مبتنی بر تقصیر و ارتکاب عمل خلاف متزلزل و از حدود چهار دهه ی قبل مسئولیت عینی- که تنها مستلزم اثبات رابطه ی سببیت میان عمل خلاف و خسارات وارد شده بر محیط زیست است- جایگاهی رفیع در رویه ی دولتها، رویه قضایی و داوری بین المللی، اسناد بین المللی و حتی قوانین داخلی، بدست آورده است.^{۳۳}

جنایت جنگی بر اساس ماده ۸ (۲)(iv)(b) اساسنامه رم دیوان بین المللی کیفری، فرمول بندی محیط زیست محوری را اتخاذ می کند که مستلزم آن است که یک حمله بین المللی با آگاهی از این که «خسارت گسترده، بلندمدت و شدیدی به آن وارد می کند» انجام شود. محیطی که به وضوح در رابطه با مزیت نظامی مشخص و مستقیم پیش بینی شده بیش از حد خواهد بود.

با این حال، مفهوم اکوساید محدودیت هایی دارد. دیوید وایت، استاد مطالعات حقوقی-اجتماعی در دانشگاه لیورپول و نویسنده کتابی به نام Ecocide هشدار داد که یک قانون بین المللی گلوله نقره ای نیست که تخریب محیط زیست را ریشه کن کند. وایت خاطرنشان می کند که شرکت ها را نمی توان تحت قوانین کیفری بین المللی، که فقط برای افراد اعمال می کند، تحت تعقیب قرار داد - و برکناری یک مدیر عامل ممکن است عملاً خود کسب و کار را مهار نکند. او می گوید: «این واقعا مهم است که زبان و طرز تفکر خود را در مورد آنچه که به کره زمین آسیب می زند تغییر دهیم ما باید از این جنایت اکو ساید عبور کنیم اما چیزی تغییر نخواهد کرد مگر اینکه در همان زمان مدل سرمایه داری شرکتی را تغییر دهیم.»^{۳۴}

خانم راشل کیلین، مدرس ارشد حقوق در دانشگاه کوئینز بلفاست، که اخیراً در مورد روش های جایگزینی نوشته است، می گوید: در حالی که هنوز راه زیادی در پیش است تا اکوساید به عنوان یک جنایت بین المللی شناخته شود، این جنبش همچنان به سرعت در حال افزایش است. دادگاه کیفری بین المللی می تواند به آسیب های زیست محیطی رسیدگی کند. او می گوید: «شما هرگز نمی توانید بگویید هرگز؛ و این در حال افزایش است که ما قبلاً هرگز تصورش را نمی کردیم، اما چالش ها هنوز بسیار مهم هستند. اول از همه شما مقاومت سیاسی دارید. من فکر می کنم احتمال موافقت مجمعی از طرف های دولتی با جنایت دیگری بعید است، به ویژه جرمی که ممکن است گسترش اقتصادی را مهار کند.» کیلین می افزاید که قانون

^{۳۳} زمانی، «توسعه مسوولیت بین المللی در پرتو حقوق بین الملل محیط زیست» ۱۱

^{۳۴} <https://propositions.conventioncitoyennepourleclimat.fr/objectif/legiferer-sur-le-crime-decocide>

بین‌المللی در مورد اکوساید از منظر حقوقی نیز دشوار خواهد بود، وکلا باید اطمینان حاصل کنند که زمینه‌های کافی برای پیگرد قانونی وجود دارد. «اگر به تمام بخش‌های تعقیب کیفری فکر می‌کنید، باید یک فرد داشته باشید، پس چه کسی مسئول اکوساید است؟ باید قصد وجود داشته باشد، پس چگونه می‌توان قصد تخریب یک قلمرو را اثبات کرد؟ همه این چیزهای مختلف که یک محاکمه جنایی را تشکیل می‌دهند، زمانی که به اکوساید فکر می‌کنید، واقعاً پیچیده می‌شوند.^{۳۵}»

۱-۵ حقوق کیفری بین‌المللی و حفاظت از محیط زیست

۱-۵-۱ اکوساید، پیشین، حال و چالش‌های آینده برای زندگی در روی زمین

ماود سارلیو^{۳۶}، وکیل کیفری بین‌المللی، برای جرم‌انگاری «اکوساید» به عنوان یک جرم بین‌المللی از موضع او ناشی می‌شود که اولین گام برای «طراحی پیشنهاد تعریف قوی و قانونی» درک چالش‌هایی است که چنین توسعه قانونی ارائه می‌دهد.

پس از پیروی از تکامل تعریفی اکوساید در سطوح ملی و بین‌المللی، سارلیو دو راه را برای پر کردن خلاء قانونی پیش‌بینی می‌کند:

اصلاح اساسنامه رم برای گنجاندن اکوساید به عنوان پنجمین جنایت تحت صلاحیت دادگاه کیفری بین‌المللی (ICC).

مذاکره درباره یک (موافقتنامه محیطی چندجانبه جدید (MEA)^{۳۷} منحصرأً برای جرم اکوساید، با یک ارگان فراملی برای اجرای داخلی آن.

سارلیو با تأکید بر اینکه «اولویت باید بر سر یک تعریف توافق شده باشد»، توصیه می‌کند که یک گروه بین‌رشته‌ای متشکل از کارشناسان در حقوق بین‌المللی محیط‌زیست و کیفری و همچنین آب و هوا و نمایندگان مقامات مجری قانون را با چنین مأموریتی موظف کنند.

چالش مشترکی که این مقررات اکوسایدی مطرح می‌کنند، ناسازگاری آنها با اصل قانونی بودن است. واقعیت گروه‌های جنایت سازمان‌یافته و شرکت‌های خصوصی که مرتکب جنایات زیست‌محیطی می‌شوند، جرم‌انگاری اکوساید را پیچیده‌تر می‌کند.^{۳۸}

در حال حاضر در جریان مخاصمات مسلحانه، در صورتی که دولتی بدون رعایت برخی از اصول بنیادین حقوق بشردوستانه مانند اصول تفکیک، تناسب و احتیاط باعث ایراد آسیب به محیط زیست شود، ICC به

³⁵ <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13642987.2020.1783531>

³⁶ Maud Sarliève

³⁷ Multilateral Environmental Agreement

³⁸ غلامرضا قلی پور، نسرین مهرا، «جنایت اکوساید؛ حال و آینده»، فصلنامه پژوهش حقوق کیفری، ۳۰ (۱۳۹۹) ۹.

طور بالقوه قادر است که ذیل عنوان «جنایت جنگی» به آن رسیدگی کند. بند ۳ از ماده ۳۵ پروتکل الحاقی اول به کنوانسیون‌های ۱۹۴۹ ژنو، استفاده از ابزارها و روش‌های جنگی را که باعث آسیب گسترده، بلندمدت و شدید به محیط زیست می‌شوند ممنوع کرده بود. دیوان بین‌المللی دادگستری ICJ^{۳۹} پیش‌تر در نظریه مشورتی خود پیرامون «قانونی بودن تهدید یا استفاده از سلاح‌های هسته‌ای» در سال ۱۹۹۶ نیز بر این امر صحنه گذاشته است. در سال ۲۰۱۹، کمیسیون حقوق بین‌الملل نیز در گزارش دوم خود درباره «حفاظت از محیط زیست در مخاصمات مسلحانه» اصول پیش‌نویسی را پیشنهاد نمود و در اصل ۱۴ آن قواعد حقوق مخاصمات مسلحانه از جمله اصول تفکیک، تناسب، ضرورت نظامی و احتیاط در حمله را قابل اعمال دانست.

سارلیو با پیشنهاد رویکردی مشابه به دادگاه بین‌المللی مونسانتو - آزمایش پرونده‌های نمایندگی - برای تنظیم دقیق پیش‌نویس تعریف به پایان می‌رسد. چنین تعریفی «در نهایت ممکن است حمایت سیاسی کافی برای انجام مذاکرات بین‌المللی را برای اصلاح اساسنامه رم یا یک (موافقتنامه چندجانبه زیست محیطی MEA) جدید جمع‌آوری کند».

۱-۵-۲ آیین یا طریقه انتخاب پرونده و اولویت بندی: به سوی یک جنایت بین‌المللی اکوساید

محدودیت‌های مفهوم‌سازی، اکوساید را بر اساس جرایم موجود، تحت اساسنامه رم ارزیابی می‌کند. به طور خاص، تحولات کلیدی را از زمان تصویب سند، سیاست دفتر دادستان^{۴۰} دادگاه کیفری بین‌المللی^{۴۱} در مورد انتخاب و اولویت‌بندی پرونده، یا منجر به تخریب محیط زیست، بهره‌برداری غیرقانونی از منابع طبیعی یا سلب مالکیت غیرقانونی زمین می‌شود جستجو کرد. با این حال، از نحوه برخورد دفتر دادستان با ارتباطات ملی و رویه قضایی دیوان کیفری بین‌المللی، «متأسفانه تاکنون ایجاد یک ادعای قوی برای گسترش صلاحیت دادگاه در مورد اکوساید دشوار است.» علاوه بر این، فقدان صلاحیت دادگاه در مورد جرایم شرکتی پیش‌بینی می‌شود که تعقیب موثر اکوساید را بیشتر محدود کند. با توجه به اینکه شرکت‌ها مسئول اکثر تخلفات زیست‌محیطی هستند، بنابراین «مسئولیت کیفری شرکت‌ها باید تحت اساسنامه ICC به رسمیت شناخته شود».

۲- شاخصه‌ مبنایی برای تشریح ساختار تقنینی اکوساید

الف- تعریف اکوساید، باید از تعاریف جنایات بین‌المللی موجود الهام بگیرد

^{۳۹} International Court of Justice (ICJ)
^{۴۰} Office of The Prosecutor (OTP)
^{۴۱} International Criminal Court (ICC)

جرم اکوساید باید مشابه جنایات نسل‌کشی و یا جنایات علیه بشریت تبیین شود. و همچنین عناوین خاصی از چهار جنایت موجود در اساسنامه رم باید در جرم اکوساید مورد استفاده قرار گیرند، متنی را از قوانین حقوق بشر موجود قرض بگیریم، مضاف بر اینکه با توجه به نام خود جنایت، آن را «جنایت علیه محیط زیست» یا «جنایت علیه طبیعت» از سویی اکوساید باید از کانون انسان محوری جرایم فعلی دور شود و و الزاماً مستقیماً بر آسیب به محیط زیست متمرکز شود.

ب- اکوساید در صورت وجود آسیب انسانی یا فرهنگی در تعریف جرم چه جایگاهی دارد؟

تمرکز اکوساید باید بوم محور باشد، نه انسان محور. با این حال آسیب های انسانی یا فرهنگی همچنان می تواند نقش فرعی ایفا کند، در حالی که الزام اصلی این عمل نیست. به عنوان مثال، آسیب انسانی می تواند به عنوان یک عامل تشدید کننده، شواهدی از اکوساید، یک عمل زمینه ای اکوساید یا به عنوان شروع جاذبه زمین استفاده شود.

پ- اکوساید ممکن است شامل چه اعمال خاصی از عنصر مادی^{۴۲} باشد؟

داشتن مسئولیت کیفری برای شرکت ها یا اشخاص حقوقی وابسته به دولتها، و همچنین جریمه نقدی و یا اعمال مجازات برای تامین مالی تخریب زیستگاه ها، آلودگی کشاورزی غیرمسئولانه، دفع غیر مسئولانه زباله، عدم جلوگیری از تخریب محیط زیست، اعمال جانشین (مانند ارائه کمک مالی یا تایید نظارتی)، تغییرات آب و هوایی، فناوری (از جمله منسوخ شدن برنامه ریزی شده فناوری، و تولید مواد شیمیایی مضر برای سلامت محیط زیست)، تصاحب اراضی بومی، و صید بی رویه.

ت- ممکن است، عنصر روانی یا معنوی^{۴۳} به طور خاص به جرم اکوساید مربوط باشد؟

جنایت اکوساید، مبتنی بر سوء نیت روانی که شامل دو حالت است: مرتکب «با آگاهی از اینکه احتمال (...). آسیب قابل توجهی به محیط زیست در اثر آن اعمال بوجود خواهد آمد» و اینکه «عمدا» عمل می کند. یعنی با «بی توجهی یا بی پروا»، برای آسیب.

بنابراین لازم نیست مرتکب به طور خاص قصد آسیب رساندن به محیط زیست را داشته باشد. کافی است که او با علم به وجود «احتمال قابل توجهی» اکوساید عمل کرد. این عنصر معنوی به رفتار با احتمال قابل توجه آسیب، به اصل قصد یا بی پروایی^{۴۴} نزدیک تر است.

^{۴۲} actus reus

^{۴۳} mens rea

^{۴۴} dolus eventualis

ث- چه مقداری از آسیب (اندازه، تأثیر، مدت) ممکن است برای جرم اکوساید مناسب باشد؟
مقداری از آسیب یا خسارت، که شامل آسیب گسترده، طولانی مدت یا شدید، مطابق نمونه‌های ماده ۸ (۲) (IV) (b) رم باشد. اساسنامه (درباره آسیب های زیست محیطی به عنوان جنایت جنگی) و اقدامات آماده سازی کنوانسیون منع استفاده نظامی یا هر گونه استفاده خصمانه از تکنیک های اصلاح محیط زیست. با این حال، برای «اندازه» این اصطلاحات «گسترده» یا «گسترده تر»، می توان بر اساس زمان و مکان معیار های متفاوتی را مطرح کرد: حداقل منطقه آسیب را صد کیلومتر مربع پیشنهاد، یا چند صد کیلومتر مربع ضروری است. به همین ترتیب، برای معیار «تأثیر» آسیب «طولانی» یا «درازمدت»، برخی تعریف «چند ماهه» یا لفظ موثرتری از آنها میزان «ماندگاری» لحاظ و مشخص کردو یا «اختلال، تخریب یا آسیب جدی» یا به طور خاص تر، «اختلال یا آسیب جدی یا قابل توجه به زندگی انسان، طبیعت و اقتصاد، یا سایر دارایی‌ها» در این صورت عنوان «شدید» جایگزین کرد، نه تجمعی، به طوری که نیازی نباشد که آسیب گسترده، طولانی مدت و شدید باشد تا به آستانه برسد. در واقع اطمینان حاصل شود که جلوی اتفاقات و آسیب‌های جبران‌ناپذیر با جرم انگاری جنایت اکوساید گرفته می‌شود.

ج- آیا سیستم های طبیعی خاصی وجود دارد که در فرآیند تهیه پیش نویس مورد توجه ویژه قرار گیرد؟

انواع خاصی از سیستم‌های آبی یا جنگلی باید مورد توجه ویژه قرار گیرند، به دلیل حیاتی بودن آنها برای حمایت از حیات روی زمین، یا به دلیل توانایی آنها در جذب و ذخیره کربن، عبارتی همه سیستم ها به یک اندازه اهمیت دارند و نباید اولویت خاصی نسبت به سایرین قائل شد، همه آنها را مورد توجه قرار داد.

چ- و هر نظر دیگری؟

لحاظ کردن و شنیدن نظرات اشخاص بومی ساکن در آن منطقه در فرآیند تصمیم گیری، عواید ناشی از محکومیت ها باید هزینه های بازسازی محیط زیست را تامین کند، از اقدامات تکمیلی مانند آموزش و تجهیز زیر ساخت ها حمایت شود. در نهایت، پیش بینی اشدترین مجازات ها.

۲-۱ پیشنهاد تعریف قانونی برای اکوساید با نگرش و مذاقه بر عنصر روانی

«اکوساید» به معنای رفتار عمدی یا غیرقانونی است که با علم به این که احتمال اساسی آسیب شدید، گسترده یا طولانی مدت به محیط زیست ناشی از آن اعمال وجود دارد، انجام می شود.

اکوساید شامل یک عنصر روانی از «قصد نتیجه» است، که در آن فردی با علم به وجود «احتمال قابل توجهی» آسیب به محیط طبیعی عمل می کند. با این حال، این الزام روانی به طور اساسی با بقیه اساسنامه

رم متفاوت است. ماده ۳۰ اساس نامه دیوان کیفری بین المللی^{۴۵} مقررات پیش فرض «عنصر معنوی» را برای اساسنامه رم بیان می کند. این ماده بیان می کند که مرتکب تنها در صورتی مسئول کیفری است که عناصر مادی جرم را با عمد و آگاهی مرتکب شده باشد (بند ۱). هر دو «نیت» و «دانش» در ماده تعریف شده است. منظور از «قصد» این است که شخص «به معنای شرکت در رفتار» (بند ۲(الف)) است و یا قصد دارد پیامد خاصی ایجاد کند یا آگاه است که نتیجه «روی خواهد شد» در روند عادی وقایع (بند ۲). ۲ (ب)). «دانش» بیشتر به عنوان «آگاهی از وجود یک شرایط یا یک پیامد در جریان عادی حوادث» (بند ۳) تعریف می شود.

مقصود ماده از «قصد و علم» در ماده ۳۰ شامل «قصد مستقیم در عنصر معنوی» («قصد ایجاد نتیجه معین») و «قصد غیر مستقیم» («قصد اراده با آگاهی از وقوع نتیجه») می شود.

با این حال، از آنجایی که شامل مواردی نمی شود که مرتکب صرفاً با بی احتیاطی عمل می کند، یا علی رغم احتمال آسیب، عمل می کند، ماده ۳۰ اساسنامه مواردی را که مرتکب با «قصد غیر مستقیم» عمل کرده است را شامل نمی شود. اکوساید را نمی توان تحت قانون پیش فرض ماده ۳۰ گنجانده. اقدام با «احتمال قابل توجهی» آسیب زیست محیطی به سادگی در چارچوب قانون ماده ۳۰ که مستلزم قصد مستقیم آسیب یا آگاهی از این است که آسیب در جریان عادی اتفاق می افتد، نمی گنجد.

با این حال، آیا داشتن یک الزام کاهش یافته عنصر روانی، تصویب مفاد اکوساید را دشوارتر می کند؟ این موضوع چقدر برای ICC یک ناهنجاری است؟ ارزش مقایسه عنصر معنوی «اکوساید» با چهار جنایت اصلی ذکر شده در اساسنامه رم (جنایات جنگی، جنایات علیه بشریت، نسل کشی، و تجاوز) را دارد. در واقع، جنایات عمومی تجاوز، جنایات جنگی، جنایات علیه بشریت از الزامات عنصر روانی ماده ۳۰ پیروی می کنند، در حالی که نسل کشی به قصد خاص تری نیاز دارد (از بین بردن یک گروه ملی، قومی، نژادی یا مذهبی، ماده ۶ اساسنامه رم).

---

^{۴۵} ماده ۳۰- عنصر معنوی جرم

جز در مواردی که به نحو دیگری مقرر شده باشد، هیچ کس دارای مسئولیت کیفری نیست و نمی تواند به دلیل ارتکاب یکی از جرائمی که رسیدگی به آنها در صلاحیت دیوان است مجازات شود مگر اینکه عنصر مادی جرم همراه با قصد و علم نیز باشد.

مطابق این ماده، وجود قصد مفروض است موقعی که شخص:

- نسبت به اصل عمل، قصد ارتکاب آن را داشته باشد.

- نسبت به نتیجه عمل، قصد ایجاد نتیجه را داشته باشد یا آگاه باشد که این نتیجه در مسیر طبیعی حوادث پیش خواهد آمد.

- مطابق این ماده وجود علم مفروض است موقعی که شخص آگاه باشد که شرایط ارتکاب جرم وجود دارد و یا نتیجه در مسیر طبیعی حوادث اتفاق خواهد افتاد. الفاظ آگاهی و علم مطابق این تعریف تفسیر خواهند شد.

مفهوم ماده ۳۰ اساسنامه هر گاه خود عناصر جرم شامل عنصر ذهنی نباشد (عناصر جرایم) اعمال می شود. مقررات بسیار زیادی که صرفاً یک عمل ممنوع را فهرست می کند. (یعنی گروگان گیری) مستلزم داشتن اراده و آگاهی از ماده ۳۰ است. اساسنامه رم فقط در دو زمینه شامل عنصر معنوی در قسمت پایین است و این مقررات مربوط به مسئولیت فرمانده و اقدامات نظامی در زمان جنگ است.

برخی از حقوق دانان بیان می کند که تعدادی از جنبه های تعریف اکوساید از یک ماده موجود در اساسنامه رم بند (ب) (IV) ماده ۸، جنایت جنگی تخریب محیط زیست، در حالی که تلاش می کرد دامنه را به اقدامات زمان صلح گسترش دهد. ماده ۸ (ب) (iv) یک آزمون استاندارد مشابه را در بر می گیرد. تخریب محیط زیست را زمانی که «به وضوح بیش از حد» برای اهداف نظامی باشد، به جنایت جنگی تبدیل کنیم. با این حال، مفاد جنایات جنگی موجود دربرگیرنده فضای عمومی عمل عمدی است «راه اندازی عمدی یک حمله با علم به اینکه چنین حمله ای باعث ... آسیب به محیط طبیعی خواهد شد.» «قصد مستقیم یا غیر مستقیم». بنابراین، در حالی که این درست است که زبان مقررات اکوساید مشابه مقررات موجود جنایات جنگی است، اما منشأ قانون اکوساید کاملاً متفاوت «قصد مستقیم» و گسترده تر خواهد بود.

در تفسیر ماده ۳۰ اساسنامه دیوان کیفری بین المللی از تناسب کاهش یافته عنصر معنوی «قصد مستقیم» را برای اکوساید پیشنهاد می گردد، زیرا قانون، پیش فرض ماده ۳۰ رفتاری با احتمال زیاد ایجاد آسیب شدید به محیط زیست را نشان نمی دهد. و در واقع، بسیاری از نمونه های رایج اکوساید که معمولاً ذکر می شود، نتیجه تخریب عمدی محیط زیست نیست، بلکه ناشی از اقدام افراد بی ملاحظه یا با قصد مستقیم برای پیشبرد اهداف خود بدون توجه به خطر قابل توجه آسیب های زیست محیطی است. در تعریف محیط زیست ها می توان به طور بالقوه نمونه هایی از حوادث فاجعه بار صنعتی، نشت نفت، ذوب های هسته ای، و غیره را پوشش داد، جایی که یک مجرم با علم به احتمال قابل توجهی که ممکن است آسیبی رخ دهد، اقدام کرده است.

مفهوم عنصر معنوی تعریف گسترده تری از انواع رفتار را پوشش می دهد، اما به طور بالقوه می تواند اعتراضات بیشتری نیز ایجاد کند. تدوین کنندگان اساسنامه اصلی رم، برای جنایات اصلی، به یک محدوده عمومی «قصد و دانش» رضایت دادند. با توجه به اینکه یک «قصد مستقیم و عنصر معنوی» در اساسنامه اصلی رم رد شده بود، تلاش برای گنجاندن یک ماده جدید با این هدف می تواند مشکلات بیشتری را ایجاد کند. پیشنهاد اکوساید امیدوارکننده است، اما از آنجایی که الزامات عنصر معنوی کاهش یافته تقریباً با سایر مواد اساسنامه رم متفاوت است، این استاندارد عنصر معنوی می تواند موانع بیشتری برای تصویب ایجاد کند.

۳- فرایند جرم انکاری اکوساید و توصیه به جرم انکاری

جرم‌نگاری اکوساید به عنوان جنایت بین‌المللی، چالش‌های خاص خود را دارد. نخست این که بعد از تعریف بین‌المللی مورد توافقی از اکوساید، مشخص نیست که در این راستا تخریب محیط زیست از لحاظ عنصر مادی باید به چه کیفیت و با چه میزان باشد، این که ارتکاب این جرم مسئولیت مطلق دارد، آیا ترک فعل یا بی‌مبالاتی نیز می‌توانند موجب وقوع این جرم شود، مصادیق اکوساید در فرایند جرم‌انگاری حصری هستند یا جنبه تمثیلی دارند. و اینکه در حقوق کیفری کشورها از چه ضمانت‌اجراهایی برخوردار خواهند شد؟ از مواردی هستند که در مبحث پیش رو با بررسی این چالش‌ها در حقوق کیفری بلژیک و فرانسه و برخی کشورهای حوزه قفقاز آشنا خواهیم شد.

۳-۱ به رسمیت شناختن اکوساید در نظام حقوقی بلژیک

جنبش‌های بین‌المللی برای به رسمیت شناختن اکوساید در حال اجماع سیاسی هستند. در جای دیگری در اروپا، حزب سبز بلژیک لایحه اکوساید را ارائه کرده‌اند، که پیشنهاد می‌کند به این موضوع در سطح ملی و بین‌المللی پرداخته شود. «ایده‌ای که از حمایت نمایندگان پارلمان سوئد نیز برخوردار است. ما همه کنوانسیون‌ها را داریم، همه اهداف را داریم. اما دیدگاه‌های زیبا باید از کاغذ به عمل تبدیل شوند اگر این اقدامات چیزی بیش از حسن نیت یا فعالیت باشد، باید به قانون تبدیل شود.»

پارلمان بلژیک قطعنامه‌ای را با هدف به رسمیت شناختن جرم بین‌المللی اکوساید تصویب کرده است.

«ترجمه متن، قطعنامه تصویب شده حزب سبز بلژیک در پاورقی آمده است»^{۴۶}

---

^{۴۶} ۱- تغییرات آب و هوا، فروپاشی تنوع زیستی و افزایش جرایم جدی زیست محیطی، کل جامعه بین‌المللی را در معرض خطر قرار می‌دهد و در حالی که فعالیت‌های تجاری عمومی یا خصوصی دیگر نمی‌توانند بدون مجازات به محیط زیست آسیب جدی وارد کنند.

۲- در حالی که گروهی از کارشناسان حقوق بین‌الملل، به ریاست مشترک فیلیپ ساندز و دیور فال سو، در ۲۲ ژوئن ۲۰۲۱ یک تعریف حقوقی جهانی از جرم اکوساید (هر عملی که غیرقانونی است یا ناشی از فقدان جدی آینده‌نگری یا احتیاط متعهد با علم به این که احتمال زیادی وجود دارد که باعث آسیب جدی، گسترده یا پایدار به محیط زیست شود) برای توجه کشورهای عضو اساسنامه رم، که می‌تواند الهام بخش کمیسیون بررسی امکان گنجاندن اکوساید در حقوق کیفری بلژیک باشد.

۳- در وضعیت فعلی قوانین جزایی ملی و بین‌المللی، اغلب غیرممکن است که شرکت‌های فراملیتی را از نظر کیفری در قبال آسیب جدی به محیط زیست و سلامت قربانیان مسئول بدانیم.

۴- جنایت علیه محیط زیست قبلاً در قوانین جزایی ملی کشور های گرجستان (۱۹۹۹)، ارمنستان (۲۰۰۳)، اوکراین (۲۰۰۱)، بلاروس (۱۹۹۹)، قزاقستان (۱۹۹۷)، قرقیزستان (۱۹۹۷)، مولداوی (۲۰۰۲)، روسیه (۱۹۹۶)، تاجیکستان (۱۹۹۸) و ویتنام (۱۹۹۰) گنجانده شده و برای آن مجازات تعیین شده است.

۵- در حالی که توافقنامه دولتی ارائه شده در ۳۰ سپتامبر ۲۰۲۰ توسط دولت، به رهبری آقای الکساندر دی کرو بیان می‌کند که: «دولت ابتکارات دیپلماتیکی را با هدف محدود کردن جرم اکوساید مطالعه خواهد کرد و انجام خواهد داد» و در رابطه با مجازات قانون، «از کارشناسان خواسته خواهد شد تا در مورد گنجاندن اکوساید [...] در قانون جزایی جدید نظر دهند.

۶- دادگاه کیفری بین‌المللی تاکنون مناسب‌ترین و منسجم‌ترین چارچوب را برای تعقیب جرایم اکوساید در سراسر جهان ارائه می‌کند.

۷- در اوایل سال ۱۹۸۵ اولین گزارش ویتاکر که به کمیسیون فرعی پیشگیری از تبعیض و حمایت از اقلیت‌ها، به کمیسیون حقوق بشر سازمان ملل ارائه شد، گنجاندن اکوساید به عنوان یک جنایت مستقل در کنار نسل‌کشی توصیه کرد.

در واقع پارلمان بلژیک می‌خواهد «ابتکار ایجاد گروهی از کشورهای پیشرو را که مسئول تهیه پیش‌نویس کنوانسیون بین‌المللی جدید در مورد تعقیب جرم اکوساید هستند و پیشنهاد مذاکره در سطح بین‌المللی به منظور اجرای این اصل را به عهده بگیرد متممی که اساسنامه رم بر آن استوار است.»

۳-۲ ورود اکوساید به نظام سیاسی و حقوقی فرانسه

۲۱ نوامبر ۲۰۲۰ وزارت اکولوژی و وزارت دادگستری فرانسه خبری را منتشر کردند که حاکی از تهیه‌ی پیش‌نویس مشترک این دو وزارت خانه به منظور جرم‌انگاری اکوساید در نظام حقوقی فرانسه است؛ خبری که هم خوشحال‌کننده و هم نگران‌کننده بود. خوشحال‌کننده بود؛ زیرا ورود اکوساید به نظام حقوقی فرانسه، به معنای ورود آن به قوانین داخلی بیش‌تر کشورهای جهان، به ویژه خانواده‌ی رومی، ژرمن خواهد بود. این امر می‌تواند به معنای جهانی‌سازی جرم‌انگاری اکوساید (گسترش افقی) باشد. همچنین، فرانسه با این اقدام، در راستای بین‌المللی‌سازی و منطقه‌ای‌سازی اکوساید (گسترش عمودی) نیز گام خواهد برداشت. نگران‌کننده بود؛ زیرا ایرادهای جدی بر این پیش‌نویس، از حیث مبنای نظری، تعریف اکوساید، جرم‌انگاری و کیفرگذاری وارد است.^{۴۷}

۳-۳ مجمع یا کمیسیون‌های بدوی برای قانون‌گذاری آب و هوا (اکوساید) در فرانسه^{۴۸}

۳-۳-۱ کمیته حاکمیت

کنوانسیون آب و هوای شهروندی مستقل است. او در انتخاب آزاد است. سازماندهی کنوانسیون آب و هوای شهروندان به شورای اقتصادی، اجتماعی و محیط‌زیستی^{۴۹} واگذار شده است. یک کمیته حکومتی

۸- بین سالهای ۱۹۹۱ و ۱۹۹۶ کمیسیون حقوق بین‌الملل، که مسئول بحث در مورد محتوای قانون جنایات علیه صلح و امنیت بشر بود، یک ماده که مربوط به اعمال آسیب‌جدی به محیط زیست بود را در نظر گرفت.

۹- در سال ۲۰۱۷ دادگاه بین‌المللی مدنی «مونسانتو» قصد خود را برای گنجاندن جرم اکوساید در حقوق کیفری بین‌المللی را نشان داد.

۱۰- بند ۱ ماده ۱۲۱ اساسنامه رم به هر کشور عضو این اساسنامه اجازه می‌دهد تا اصلاحاتی را برای آن پیشنهاد کند. و اراده یک کشور از ۱۲۳ کشور عضو؛ برای قرار گرفتن اصلاحات در دستور کار مجمع عمومی رم کافی است.

۱۱- در ۲ دسامبر ۲۰۱۹، وانواتو، یک ایالت جزیره‌ای کوچک که بیش از همه تحت تأثیر تغییرات آب و هوایی قرار گرفته است، درخواست اصلاح اساسنامه رم در سال ۱۹۹۸ را به منظور گنجاندن جرم اکوساید کرد.

۱۲- با توجه به اینکه خانم سوفی ویلمس، معاون نخست‌وزیر و وزیر امور خارجه، بیانیه زیر را بیان کرد: «من همچنین می‌خواهم از این مداخله برای جلب توجه کشورهای عضو به تراژدی ناشی از ارتکاب جنایات سنگین علیه محیط زیست استفاده کنم. بلژیک بر این باور است که بررسی امکان ورود به اصطلاح جنایات «اکوساید» در نظام اساسنامه رم، در چارچوب کار جلسات بعدی ما مفید خواهد بود.»

۱۳- با توجه به اینکه در ۱۵ سپتامبر ۲۰۱۶، خانم فاتو بنسودا، دادستان دیوان کیفری بین‌المللی، ابراز تمایل کرد که صلاحیت دادگاه به جرایمی که بر اساس اساسنامه رم مربوط می‌شود یا باعث تخریب محیط‌زیست می‌شود، مانند بهره‌برداری غیرقانونی از منابع طبیعی یا سلب مالکیت غیرقانونی از زمین می‌شود گسترش یابد.

۱۴- به نظر می‌رسد اراده سیاسی، ظاهراً تنها قطعه مفقود شده برای جرم‌انگاری اکوساید در سطح بین‌المللی است، اگرچه این جرم‌انگاری قبلاً توسط کمیسیون حقوق بین‌الملل سازمان ملل پیش‌بینی، توسط دانشگاه‌ها تعریف و توسط جامعه مدنی حمایت شده است.

⁴⁷ https://www.lemonde.fr/planete/article/2020/06/21/la-convention-citoyenne-pour-le-climat-doit-rendre-ses-propositions-cet-apres-midi_6043625_3244.html

⁴⁸ <https://theecologist.org/2020/jun/24/french-citizens-assembly-votes-ecocide>

مستقل از دولت، برای حمایت از کنوانسیون، حفظ استقلال و احترام به خواسته های آن تشکیل شده است. این کمیته دائماً با شهروندانی که به قید قرعه کشیده می شوند تکمیل می شود.⁴⁹

۳-۳-۲ ضامن

سه ضامن منصوب شده اند تا دیدگاهی خارج از این فرآیند ارائه دهند. آنها تضمین می کنند که شرایط لازم برای تضمین استقلال کنوانسیون شهروندان وجود دارد و می تواند در شرایط خوبی کار کند.

۳-۳-۳ گروه حمایت پشتیبانی

گروه حمایتی که توسط کمیته حاکمیت تشکیل شده است متشکل از کارشناسانی است که از طریق تجربه و مهارت های شخصی و نه از طریق وظایف خود در سازمان ها، بسیج شده اند تا به اعضای کنوانسیون در کشف راه های کاری و توسعه پیشنهادات مشاوره دهند.

۳-۳-۴ محققان ناظر

کمیته حاکمیت به محققان از همه رشته ها پیشنهاد کرد که از کنوانسیون شهروندان پیروی کنند، به همین منظور فراخوان عمومی اعلام شد.

بنابراین، حدود ۳۰ نفر علاقه خود را به کنوانسیون آب و هوای شهروندان ابراز کردند، که هم بر هدف، روش ها و هم نتایج آن از نظر سیاست های اقلیمی یا اعمال دموکراتیک، شرایط سیاسی-اجتماعی ظهور آن و با در نظر گرفتن نتایج آن، توانایی تأثیر می گذارد. قضاوت شهروندان در مورد داوری هایی که امروزه دستیابی به آنها دشوار است و روش های بررسی آنها در مقیاس بزرگ تغییر می کند.

۳-۳-۵ بررسی کننده حقایق

بررسی کننده واقعیت، بررسی کننده واقعیت کنوانسیون آب و هوای شهروندی؛

برای پاسخ به سؤالات واقعی اعضای موافقتنامه، کمیته حاکمیت از چندین مرکز تحقیقاتی خواست تا تیمی متشکل از افراد منابع را تشکیل دهند. همه دانشگاهیان از رشته های مختلف آمده اند تا بتوانند به تمام سؤالات اعضای کنوانسیون پاسخ دهند. داوطلبان در طول جلسات کاری بسیج می شوند.

۳-۳-۶ بودجه

هر سال بودجه سالانه توسط قانون بودجه اولیه که به تصویب مجلس رسیده است، پیش بینی می شود که از میزان استفاده از این وجوه که موضوع پرسشنامه های عمیق، ارائه و مناظره نیز هر ساله می باشد، گزارش ارائه شود، در کمیته های مالی دو اتاق. شورا هر ساله در مورد استفاده از مبالغی که دولت به آن تخصیص

⁴⁹ Economic Social and Environmental Council (CESE)

⁵⁰ <https://www.conventioncitoyennepourleclimat.fr/>

می دهد به بخش بودجه مذاکره می کند و گزارش می دهد که مأموریت آن این است که شایستگی هر هزینه را از اولین یورو برای آن توضیح دهد و بررسی کند که آیا پول دولتی باعث شده است یا خیر. کمک خوبی به مأموریت های اصلی مؤسسه، به ویژه از طریق شاخص هایی که به طور منظم آگاه می شوند.

در نهایت دیوان محاسبات با احراز رعایت ضوابط و صحت حساب ها، کنترل و مدیریت محل و عمیق حساب ها را انجام می دهد.

بی تردید، جرم انگاری اکوساید در فرانسه، زمینه ساز تحول حقوقی بزرگی در فرآیند جرم انگاری اکوساید خواهد بود. ایستادن در رأس هرم فرهنگ، خانواده ی حقوقی رومی، ژرمن و پیشتازی آن در حوزه ی قانون گذاری بین المللی و مهم تر از همه نقش پررنگ آن در تدوین اسناد محیط زیستی داخلی، منطقه ای و جهانی، سبب خواهد شد تا کشورهای دیگر نیز با الگوبرداری از این کشور، در قوانین خود بازنگری کنند. جالب تر این که فرانسه در سال ۲۰۲۲ م. ریاست دوره ای اتحادیه ی اروپا را بر عهده خواهد داشت. از این روی، تمامی تلاش ها بر این است که این فرصتی طلایی از دست نرفته و در سطح منطقه ی اروپا نیز دستورالعملی ویژه جهت مقابله با اکوساید تنظیم شود. گام بعدی که بسیار دشوار است، آماده سازی پیش نویس فرانسوی اصلاح اساسنامه ی دادگاه جنایی بین المللی و یا پیش نویس معاهده ی پیشگیری و کیفر جنایت اکوساید است.

۳-۴ جرم انگاری اکوساید در نظام حقوق کیفری برخی از کشورها

روسیه - وظایف و اصول قانون جزا فدراسیون روسیه مصوب ۱۹۹۶ میلادی^{۵۱}

ماده ۳۵۸- اکوساید، تخریب گسترده قلمروهای حیوانی یا گیاهی، آلودگی جو یا منابع آب و همچنین ارتکاب سایر اعمالی که منجر به فاجعه زیست محیطی شود، مجازات محرومیت از آزادی از ۱۲ تا ۲۰ سال را دارد.

قزاقستان - قانون جزایی جمهوری قزاقستان مصوب ۱۹۹۷ میلادی^{۵۲}

ماده ۱۶۱- اکوساید تخریب دسته جمعی گیاهان یا جانوران، مسموم کردن جو، زمین یا منابع آبی و همچنین ارتکاب سایر اعمالی که باعث فاجعه زیست محیطی شده یا می تواند باعث ایجاد فاجعه زیست محیطی شود به حبس از ده تا پانزده سال محکوم می شود.

قرقیزستان - قانون جزایی جمهوری قرقیزستان مصوب ۱۹۹۷ میلادی^{۵۳}

^{۵۱} بخش دوازدهم جنایات علیه صلح و امنیت بشریت، فصل ۳۴. جنایات علیه صلح و امنیت بشر.

^{۵۲} فصل ۴. جنایات علیه صلح و امنیت بشر

^{۵۳} فصل ۳۴. جنایات علیه صلح و امنیت بشر

ماده ۳۷۴- اکوساید تخریب انبوه حیوانات و گیاهان و آلودگی جو یا منابع آبی و همچنین انجام سایر اعمالی که موجب فاجعه زیست محیطی شود به حبس از ۱۲ تا ۲۰ سال محکوم خواهد شد.

تاجیکستان - قانون جزایی جمهوری تاجیکستان^{۵۴}

ماده ۴۰۰- اکوساید تخریب دسته جمعی گیاهان و جانوران، مسموم کردن جو یا منابع آبی و انجام سایر اعمالی که ممکن است موجب بلایای زیست محیطی شود به حبس از ۱۵ تا ۲۰ سال محکوم است.

گرجستان - قانون جزایی گرجستان مصوب ۱۹۹۷ میلادی^{۵۵}

ماده ۴۰۹- اکوساید یعنی آلودگی جو، خاک، منابع آبی، تخریب دسته جمعی جانوران یا گیاهان، یا هر عمل دیگری که می تواند منجر به فاجعه زیست محیطی شود. به حبس از دوازده تا بیست سال محکوم خواهد شد. همان عملی که در جریان درگیری های مسلحانه انجام شد، به حبس از چهارده تا بیست سال یا به حبس ابد محکوم خواهد شد.

بلاروس - قانون جزایی جمهوری بلاروس مصوب ۱۹۹۹ میلادی^{۵۶}

ماده ۱۳۱- اکوساید تخریب عمدی گیاهان یا جانوران یا مسمومیت هوا یا منابع آب جوی یا ارتکاب سایر اعمال عمدی که موجب فاجعه زیست محیطی شود (اکوساید) به حبس از ده تا پانزده سال محکوم می شود.

اوکراین - قانون جزایی اوکراین مصوب ۲۰۰۱ میلادی^{۵۷}

ماده ۴۴۱- اکوساید تخریب دسته جمعی گیاهان و جانوران، مسمومیت با منابع آب یا هوا و همچنین هرگونه اقدام دیگری که ممکن است باعث بروز فاجعه زیست محیطی شود. به حبس از هشت تا پانزده سال محکوم خواهد شد.

مولداوی - قانون جزایی جمهوری مولداوی مصوب ۲۰۰۲ میلادی^{۵۸}

ماده ۱۳۶- اکوساید تخریب عمدی گیاهان و جانوران، مسموم کردن جو یا منابع آبی و ارتکاب سایر اعمالی که ممکن است موجب یا ایجاد فاجعه زیست محیطی شود به حبس از ۱۰ تا ۱۵ سال محکوم خواهد شد.

^{۵۴} بخش پانزدهم. جنایت علیه صلح و امنیت بشریت، فصل ۳۴ جنایت علیه صلح و امنیت بشر

^{۵۵} بخش چهاردهم جرم علیه بشریت، فصل هفتم جنایت علیه بشریت، صلح و امنیت و علیه حقوق بین الملل بشردوستانه

^{۵۶} بخش ویژه بخش ششم جنایات علیه صلح و امنیت بشر و جنایات جنگی فصل ۱۷ جنایات علیه صلح و امنیت بشر

^{۵۷} فصل XX. جرایم علیه صلح، امنیت بشریت و نظم حقوقی بین المللی

^{۵۸} بخش ویژه فصل اول جنایات علیه صلح و امنیت بشریت، جنایات جنگی؛ ماده ۱۳۹ مذکور در سال ۲۰۰۸ و ۲۰۰۹ اصلاح شده است.

ماده ۳۹۴- اکوساید تخریب دسته جمعی گیاهان یا جانوران، مسموم کردن محیط، خاک یا منابع آبی و سایر اعمالی که موجب فاجعه زیست محیطی شود، از ۱۰ تا ۱۵ سال حبس محکوم می شود.

۳-۵ گزیده ای از پیش نویس ها برای جرم انگاری بین المللی اکوساید^{۶۰}

ماده ۱- طرفهای متعاقد تأیید می کنند که اکوساید، چه در زمان صلح و چه در زمان جنگ، جرمی است که طبق قوانین بین المللی متعهد می شوند از آن پیشگیری و مجازات کنند.

ماده ۲- در این کنوانسیون، اکوساید به هر یک از اعمال زیر اطلاق می شود که به قصد برهم زدن یا تخریب، به طور کلی یا جزئی برای اکوسیستم انسانی انجام می شود:

(الف) استفاده از سلاح های کشتار جمعی، اعم از هسته ای، باکتریولوژیکی، شیمیایی یا غیره.

(ب) استفاده از علف کش های شیمیایی برای حذف برگ و جنگل زدایی جنگل های طبیعی برای مقاصد نظامی.

(پ) استفاده از بمبها و توپخانهها در مقدار، چگالی یا اندازه ای که کیفیت خاک را مختل کند یا احتمال بیماری های خطرناک برای انسان، حیوانات یا محصولات کشاورزی را افزایش دهد.

(ت) استفاده از تجهیزات بولدوزری برای از بین بردن مناطق وسیعی از جنگل یا زمین های زراعی برای اهداف نظامی.

(ث) استفاده از تکنیک های طراحی شده برای افزایش یا کاهش باراندگی یا تغییر آب و هوا به عنوان یک سلاح جنگی.

(ج) حذف اجباری انسانها یا حیوانات از محل سکونت معمولی خود برای تسریع در تعقیب اهداف نظامی یا صنعتی.

^{۵۹} بخش ۱۳، فصل ۳۳، جنایات علیه صلح و امنیت انسانی

^{۶۰} پارلمان بلژیک قطعنامه ای را با هدف به رسمیت شناختن جرم بین المللی اکوساید تصویب کرده است. پارلمان بلژیک می خواهد «ابتکار ایجاد گروهی از کشورهای پیشرو را که مسئول تهیه پیش نویس کنوانسیون بین المللی جدید در مورد تعقیب جرم اکوساید هستند و پیشنهاد مذاکره در سطح بین المللی به منظور اجرای این اصل را به عهده بگیرد؛ متممی که اساسنامه رم بر آن استوار است.

The Belgian Parliament has passed a resolution with the aim of recognizing the international crime of ecocide. The Belgian Parliament wants to "take the initiative to create a group of leading countries responsible for drafting a new international convention on the prosecution of the crime of ecocide and to propose negotiations at the international level in order to implement this principle; The amendment on which the Rome Statute is based.

بحث و نتیجه گیری

امروزه بخش اعظم فعالیت‌های صنعتی و تولید آلاینده‌ها توسط شرکت‌های چندملیتی صورت می‌گیرد؛ به گونه‌ای که ۲۰ شرکت (اعم از دولتی و خصوصی) حدود یک سوم گازهای گلخانه‌ای را تولید می‌کنند.^{۶۱} از سوی دیگر، ICC نیز تنها به جرایم افراد رسیدگی می‌کند. از این رو، به نظر نمی‌رسد که حتی به فرض محاکمه یا مجازات رئیس یا اشخاص بلندپایه چنین شرکت‌هایی، اختلال قابل توجهی در فعالیت خود شرکت ایجاد شود؛ به ویژه آن که در این گونه فعالیت‌ها افراد بسیار زیادی دخیل هستند. از همین رو، برخی پیشنهاد داده‌اند که به جای اصلاح اساسنامه ICC، یک توافق بین‌المللی زیست‌محیطی مستقلاً به جرم اکوساید اختصاص یابد که ضمن ارائه تعریفی دقیق از این مفهوم و تعیین محتوای آن، سازوکارهای لازم نظارتی برای اجرای تعهدات آن در داخل کشورها را پیش‌بینی کرده باشد. البته با توجه به چیرگی نظم حاکمیت محور بین‌المللی، تنظیم و اجرای چنین سندی همان دشواری‌های اصلاح اساسنامه ICC را در پی دارد.^{۶۲}

اکوساید باید مشابه جنایات نسل‌کشی و یا جنایات علیه بشریت تبیین شود. و همچنین عناوین خاصی از چهار جنایت موجود در اساسنامه رم باید در جرم اکوساید مورد استفاده قرار گیرند، متنی را از قوانین حقوق بشر موجود قرض بگیریم، از سویی دادگاه کیفری بین‌المللی می‌تواند جرایم زیست‌محیطی را تحت تعقیب قرار دهد، هیچ محدودیت قانونی برای آسیب‌های قانونی که در زمان صلح رخ می‌دهد، ایجاد نمی‌کند. همچنان که هر یک از کشورها قوانین و مقررات خاص خود را برای جلوگیری از چنین آسیب‌هایی دارند، به گمان بنده اکوساید تا زمانی که به یک قانون جهانی وضع نشود، تخریب جمعی محیط‌زیست ادامه خواهد داشت. با افزودن جنایت اکوساید به اساسنامه دادگاه کیفری بین‌المللی رم، عاملان تخریب محیط زیست به طور ناگهانی در معرض دستگیری، پیگرد قانونی و حبس قرار خواهند گرفت. به نظر نگارنده و با به رسمیت شناختن پنجمین جنایت علیه صلح و امنیت بشر، یعنی جنایت اکوساید، باید دامنه جدی‌ترین جنایات بین‌المللی را گسترش داد.^{۶۳}

به نظر می‌رسد اراده سیاسی، ظاهراً تنها قطعه مفقود شده برای جرم انگاری اکوساید در سطح بین‌المللی است، اگرچه این جرم انگاری قبلاً توسط کمیسیون حقوق بین‌الملل سازمان ملل پیش‌بینی، توسط دانشگاه‌ها تعریف و توسط جامعه مدنی حمایت شده است. بنابراین اکوساید باید بوم محور باشد، نه انسان محور.^{۶۴} با این حال آسیب‌های انسانی یا فرهنگی همچنان می‌تواند نقش فرعی ایفا کند، در حالی که الزام

^{۶۱} آیدا حیدری، سید مجتبی واعظی، «مسئولیت کیفری دولت در حوزه اکوساید» فصلنامه پژوهش‌های نوین حقوق اداری، ۳ (۱۳۹۹) ۶.

^{۶۲} سید فضل‌الله موسوی، مترجم، حقوق بین‌الملل محیط‌زیست، تحقیقی از دانشگاه هاروارد، (تهران، نشر میزان ۱۳۹۲) ۱۳.

^{۶۳} باقر شاملو، غلامرضا قلی پور، «اکوساید (بوم‌زدایی) جنایتی علیه توسعه پایدار» دو فصلنامه مطالعات حقوق کیفری و جرم‌شناسی ۵۰ (۱۳۹۹) ۱۵.

^{۶۴} آلت شمولرز، و هاومن، رولف ویراستاران، ترجمه گروهی از پژوهشگران علوم جنایی، به کوشش حمیدرضا نیکوکار، «جرم‌شناسی فرامگی: به سوی جرم‌شناسی جنایات بین‌المللی» (تهران، نشر میزان، ۱۳۹۲) ۶۵.

اصلی این عمل نیست. در هر صورت، جرم‌انگاری اکوساید در سطح بین‌المللی، اگرچه در آینده نزدیک بعید به نظر می‌رسد، تحولی عظیم در حقوق بین‌الملل کیفری خواهد بود و خیل عظیمی از دعاوی زیست محیطی با این موضوع را روانه محاکم بین‌المللی و حتی داخلی خواهد کرد.^{۶۵} جرم‌انگاری اکوساید در نظام حقوقی فرانسه، خبری خوشحال‌کننده بود؛ زیرا ورود اکوساید به نظام حقوقی فرانسه، به معنای ورود آن به قوانین داخلی بیش تر کشورهای جهان، به ویژه خانواده ی رومی، ژرمن خواهد بود. این امر می‌تواند به معنای جهانی سازی جرم‌انگاری اکوساید (گسترش افقی) باشد. همچنین، فرانسه با این اقدام، در راستای بین‌المللی سازی و منطقه‌ای سازی اکوساید (گسترش عمودی) نیز گام خواهد برداشت. همان طوری که اکوساید قبلاً در قوانین جزایی برخی از کشورهای اروپایی و حوزه فقهاز وارد شده است در جای دیگری در اروپا، حزب سبز بلژیک لایحه اکوساید را ارائه کرده اند، که پیشنهاد می‌کنند به این موضوع در سطح ملی و بین‌المللی پرداخته شود. «ایده ای که از حمایت نمایندگان پارلمان سوئد نیز برخوردار شد و در نهایت پارلمان بلژیک قطعنامه ای را با هدف به رسمیت شناختن جرم بین‌المللی اکوساید تصویب کرد. در این راستا و با توجه موقعیت جغرافیایی و تغییرات اقلیمی چند ساله، سیاست‌گذاران جنایی ایران می‌توانند بر مبنای این پیش‌نویس‌ها، اکوساید را در حقوق ایران جرم‌انگاری نمایند.

منابع

بانتکاس، الیاس و میلوناکی، امانوئلا (ویراستاران) رویکردهای جرم‌شناختی به حقوق بین‌المللی کیفری، ترجمه گروهی از پژوهشگران علوم جنایی، به کوشش حمیدرضا نیکوکار، نشر میزان ۲۰ (۱۳۹۰)
حاجی‌وندی، امین، میرکمالی‌علیرضا، صفری‌فرشید، و امید سروی‌سرمیدانی، «مسئولیت کیفری دولت در قبال جرایم زیست محیطی در ایران: ضرورت‌ها و چالش‌ها» فصلنامه علوم محیطی، ۲ (۱۳۹۷)
قابل‌بازیابی از:

https://envs.sbu.ac.ir/article_97947.html

حجّار لیب، لیندا (۱۳۹۶)، «حقوق بشر و محیط‌زیست: دورنمای فلسفی، نظری و حقوقی» انتشارات سمت ۲۰ (۱۳۹۶) ۱۲

حیدری، آیدا، سید مجتبی‌واعظی، «مسئولیت کیفری دولت در حوزه اکوساید» فصلنامه پژوهش‌های نوین حقوق اداری، ۳ (۱۳۹۹). قابل‌بازیابی از:

http://www.malr.ir/article_43516.html

^{۶۵} محمد حسین رضمانی قوام‌آبادی، «از ممنوعیت تا جرم‌انگاری خسارات وارده به محیط زیست در حقوق بین‌الملل» فصلنامه تحقیقاتی حقوقی، ۵۶ (۱۳۹۰) ۵.

حکیمی نصرآبادی، حمزه، و علی حسین نجفی ابرندآبادی، «مبانی جرم انگاری اقدامات علیه محیط زیست از منظر حقوق بشر»، مجله گفتمان حقوقی ۳۴ (۱۳۹۷) ۱۹. قابل بازیابی از:

<http://noo.rs/MDerB>

رضانی قوام آبادی، محمد حسین، «از ممنوعیت تا جرم انگاری خسارات وارده به محیط زیست در حقوق بین الملل» فصلنامه تحقیقاتی حقوقی ۵۶ (۱۳۹۰). قابل بازیابی از:

<http://noo.rs/qCtKc>

زمانی، سید قاسم، «توسعه مسوولیت بین المللی در پرتو حقوق بین الملل محیط زیست» پژوهش های حقوقی، ۱ (۱۳۸۱)

https://jlr.sdil.ac.ir/article_44938.html

شاملو، باقر، غلامرضا قلی پور، «اکوساید(بوم زدایی): جنایتی علیه توسعه پایدار» دو فصلنامه مطالعات حقوق کیفری و جرم شناسی ۱ (۱۳۹۹). قابل بازیابی از:

https://jqclcs.ut.ac.ir/article_78719.html

شاملو، باقر، غلامرضا قلی پور، «میراث حقوقی گالستون: بازخوانی فرایند تولد مفهوم اکوساید. پژوهشنامه حقوق کیفری» دو فصلنامه پژوهشنامه حقوق کیفری و جرم شناسی، ۱۳ (۱۴۰۱) ۱۷.

https://jol.guilan.ac.ir/article_5499.html

شمعی، محمد، سارا شهباز، «جرم انگاری حداکثری» انتشارات جنگل جاودانه ۲۰ (۱۳۹۴) ۱۲
شمولرز، آلت و هاومن، رولف (ویراستاران) ترجمه گروهی از پژوهشگران علوم جنایی، به کوشش حمیدرضا نیکوکار، «جرم شناسی فراملی: به سوی جرم شناسی جنایات بین المللی» نشر میزان ۱۵ (۱۳۹۰)

صلاحی، سهراب «حقوق بین الملل کیفری» نشر میزان، ۱۳ (۱۳۹۵) ۲۲۱-۱۵

میرمحمدصادقی، حسین «د/دگاه کیفری بین المللی» انتشارات دادگستر ۱۰ (۱۳۹۳) ۱۵۲-۸۵

قلی پور، غلامرضا، نسرین مهرا، «جنایت اکوساید؛ حال و آینده»، فصلنامه پژوهش حقوق کیفری، ۳۰ (۱۳۹۹) قابل بازیابی از:

https://jclr.atu.ac.ir/article_11164.html

گرچی فرد، حمیدرضا «جرم شناسی سبز» نشر میزان ۱ (۱۳۹۵) ۱۲۵

وایت، راب «جرایم زیست محیطی فراملی: به سوی جرم شناسی جهان بوم» نشر میزان ۵۶ (۱۳۹۵)

موسوی، سید فضل‌الله (مترجم)، «حقوق بین‌الملل محیط‌زیست، تحقیقی از دانشگاه هاروارد» نشر میزان ۲ (۱۳۹۲)

نصر اصفهانی، احمد، لیلا رئیسی، علیرضا آرش پور، «جرم انگاری بین‌المللی زیست بوم زدایی» دو فصلنامه آموزه‌های حقوق کیفری، ۱۹ (۱۳۹۹). قابل‌بازیابی از:

https://cld.razavi.ac.ir/article_1152.html

هنکرتز و همکاران، ترجمه دفتر امور بین‌الملل قوه قضائیه جمهوری اسلامی ایران و کمیته بین‌المللی صلیب سرخ «حقوق بین‌المللی بشردوستانه عرفی قواعد» انتشارات مجد ۲۰ (۱۳۹۱) ۲۶۴-۲۴۴.

<https://www.bbc.com/future/article/20201105-what-is-ecocide>

<https://www.brusselstimes.com/world-all-news/197393/climate-change-universal-jurisdiction-against-individuals-who-commit-ecocide/>

<https://theecologist.org/2020/jun/24/french-citizens-assembly-votes-ecocide>

<https://www.conventioncitoyennepourleclimat.fr>

https://www.lemonde.fr/planete/article/2020/06/21/la-convention-citoyenne-pour-le-climat-doit-rendre-ses-propositions-cet-apres-midi_6043625_3244.html

<https://www.stockholmresilience.org/research/planetary-boundaries.html>

<https://propositions.conventioncitoyennepourleclimat.fr/objectif/legiferer-sur-le-crime-decocide>

Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons (Advisory Opinion), ICJ Reports 1996, p. 242.

UN General Assembly, Report of the International Law Commission, 29 April–7 June and 8 July–9 August 2019, A/74/10, p. 213. Available at: <https://daccess-ods.un.org/TMP/2941975.89159012.html>

<https://www.lifegate.com/ecocide-crime-definition>

<https://opiniojuris.org/2020/06/01/icl-and-environmental-protection-symposium-the-environmental-crisis-cases-for-particular-consideration-at-the-icc/>

<http://opiniojuris.org/2020/06/03/icl-and-environmental-protection-symposium-which-future-for-the-crime-of-ecocide/>

<http://opiniojuris.org/2020/09/23/symposium-exploring-the-crime-of-ecocide-climate-change-crisis-in-the-pacific-what-role-can-international-criminal-law-play/>

<http://opiniojuris.org/2020/09/25/symposium-exploring-the-crime-of-ecocide-accountability-for-environmental-destruction-ecocide-in-national-and-international-law-part-ii-the-way-forward/>

<https://www.theguardian.com/law/2020/nov/30/international-lawyers-draft-plan-to-criminalise-ecosystem-destruction>

<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13642987.2020.1783531>